

מיהם בעלי הארץ?

מאת ד"ר יחיאל שבי

מבט מבס"א מס' 1,455, 23 בפברואר 2020

תקציר: טענתם של נבחרי הציבור הערבי כי הם בעלי הארץ המקוריים וכי אזרחי ישראל היהודים (ובמשתמע מדינת ישראל עצמה) הם "פולשים קולוניאליסטים" מהווה את היפוכה המוחלט של האמת ההיסטורית. הצהרת מזכיר המדינה האמריקני פומפאו בדבר חוקיות ההתיישבות היהודית ביהודה ושומרון ותוכנית הנשיא טראמפ המבוססת על עיקרון זה מהוות הזדמנות ייחודית לתיקון תפיסה מוטעית זו על-ידי החלת ריבונות על כלל ההתיישבות באזור.

לאחרונה משמיעים נבחרי הציבור הערביים בישראל טענה כי הם בעלי הארץ המקוריים - המיעוט הילידי שנושל על-ידי פולשים מבחוץ. על-פי טענה זו, החותרת לקעקע את הנרטיב הציוני בדבר שיבת עם ישראל למולדתו ההיסטורית, ערביי ארץ ישראל - כאינדיאנים באמריקה, האבוריגינים באוסטרליה, ושבטי הזולו בדרום אפריקה - הם קורבנות האימפריאליזם/קולוניאליזם האירופי שהפכם למיעוט מנושל ומדוכא בארצם. לטעמם, הציונות מהווה סילוף גס של היהדות שכן היהודים אינם מהווים עם אלא קהילה דתית חסרת שאיפות לאומיות שאין לה כל זכות למדינה משלה ולו בחלק זעיר של הנחלה האסלאמית-ערבית-פלסטינית.

לא זו בלבד שתזה זאת חסרת כל ביסוס אלא שהיא מהווה את היפוכה המוחלט של האמת ההיסטורית. שכן הפולשים הערבים/מוסלמים היו אלה שהגיעו לארץ ישראל ככוח אימפריאלי עולה בעשור שלאחר מות הנביא מוחמד והניחו את היסוד לקולוניזציה של שטח זה על-ידי שורה ארוכה של אימפריות מוסלמיות - עד נפילת האימפריה העות'מאנית בשלהי מלחמת העולם הראשונה. במהלך תקופה ארוכה זו הזדהו תושבי הארץ (הלא יהודיים ו/או נוצרים) כמוסלמים - לא כערבים ובודאי לא כפלסטינים - עד מלחמת העולם הראשונה עת קיבל רעיון "הלאומיות הערבית" דחיפה ניכרת כתוצאה מסיוע אימפריאלי בריטי. מספיק להתבונן בשמות משפחה נפוצים בקרב הפלסטינים כדי לראות את מוצאם הקולוניאליסטי: חיג'אזי - מחיג'אז שבערב הסעודית בת זמננו, משם הגיעו הפולשים המקוריים; בוסניאק מבוסניה; תורכ מתורכיה; חלבי מסוריה; הינדי מהודו; ימני מתימן; מצארווה/מצרי ממצרים; מוגראבי מהמגרב, וכיו"ב.

בניגוד לכך, אינספור שמות מקומות בארץ ישראל מספקים עדויות לנוכחות יהודית בת אלפי שנים. קחו למשל את נחל נרבתה שבצפון השומרון. נרבתה, ההגייה הארמית

לארובות, העיר המקראית בה ישב אחד משנים עשר נציבי המלך שלמה שחלשה על אזור צפון השומרון. בנרבתה טבחו הרומים אלפי יהודים במהלך המרד הגדול (73-66 לספירה) כפי שמתאר יוסף בן מתתיהו. האזור כולו זרוע שרידים ארכיאולוגיים מתקופת בית שני, המשנה והתלמוד. היישוב היהודי לא הסכין לקבל את השלטון הרומי-ביזאנטי ולאורך שנות שלטונו שב ומרד בו. המרד הגדול הפחית משמעותית את האוכלוסייה היהודית, אך היה זה מרד בר כוכבא (35-132) והגזרות הדתיות והכלכליות שבאו בעקבותיו שפגעו קשות ביישוב היהודי בעיקר באזור יהודה. מיסים קשים הושטו על בעלי האחוזות היהודיים ועל החקלאים, ואלו בצר להם ביקשו מזור בארצות הקרובות ובעיקר בסוריה. מתוך דאגה לאופייה היהודי וליישובה של ארץ ישראל הבטיחו החכמים חיי העולם הבא ליושבים בארץ ואפילו לאלו ההולכים בה ארבע אמות. כדברי ר' מאיר: "כל המגדל בניו בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא". לצד ההגירה מהארץ התפתחה בה תרבות יישובית מפותחת בעיקר באזור הגליל, השומרון ודרום הר חברון. עשרות רבות של יישובים פיתחו חיים מפותחים, ובהם טבריה, ברעם, גוש חלב, יוטא, אשתמוע, חלחול, כפר כנא, ערבה וסכנין.

עם השתלטות הנצרות על האימפריה הרומית הוצרו צעדי היהודים. רבים מהם התנצרו והנוכחות היהודית נפגעה קשות. לא לחינם נטלו היהודים תושבי הארץ חלק מרכזי בסיוע לכובשים הפרסים בשנת 614. בשנת 628 הביס הרקליוס הקיסר הביזאנטי את הפרסים, תוך שהוא נשבע ליהודים ולמנהיגם בנימין מטבריה כי אם יניחו נשקם לא יאונה להם רע, אך עד מהרה הפר שבועתו ורצח אלפי יהודים. פחות מעשור לאחר מכן כבשו המוסלמים את הארץ תוך הסתייעות באוכלוסייה היהודית. במהלך השלטון המוסלמי היישוב היהודי החקלאי והעירוני היה עדיין מבוסס, אולם עם הכיבוש הצלבני והממלוכי שלאחריו הוא נפגע קשות. יהודים דרו בכפרים יהודיים בגליל ככפר חנניה, פרוד, ברעם, עלמא, עין זיתים, כפר כנא וכיו"ב עד למאות השמונה עשרה והתשע עשרה, כפי שמשקף מתיאורי עולי רגל יהודים ונוצרים. היו אלו התורכים העות'מאניים אשר אילצו את הכפריים היהודים לעזוב את בתיהם, אם באמצעות גירושם, הפלייתם ורדיפתם ואם באמצעות הכבדת המיסים עליהם שגרמה להם להגר לערים צפת, טבריה, עכו, חיפה ואף צור וצידון. באזור צפון השומרון ישבו יהודים בעאנין בקרבת אום אל-פחם וגידלו שם אתרוגים למסחר עד אשר יישבו שם התורכים ערבים ממוצא תימני. גם היישוב ביתראה (בתרון בארמית) שינה שמו לברטעה, ובו ובסביבותיו התיישבה חמולת כבהא הענפה שהיא זרוע של שבט בנו-הילאל שמקורו בערב הסעודית, וחמולת מצארווה שהגיעה ממצרים. הרי צפון השומרון זרועים במאות אלפי שרידי גתות וטראסות ששימשו כרמי גפן ששירתו את תושביו היהודים והשומרונים של האזור. עם השתלטות היישוב המוסלמי חרבה תעשיית יין הגפן ואת מקומה תפסו זיתים וחרובים.

הארץ מדברת עברית. לשמות היישובים יש משמעות לשונית בעברית - יפו=יפה, חיפה=חופה של עיר, שקמונה=שקמים, נצרת=נוצרת/שומרת, בית גוברין=עיר הגברים/התקיפים ועוד. ובדומה, שמות הנחלים כירקון (שמימיו ירוקים), ירדן (יורד מצפון) וכזיב (אכזב). כשכבשו הערבים מקומות אלה, הגו את השמות בדרכם תוך שהם מסרסים אותם ומשנים משמעותם: כך הפכה שפרעם (עם ששפר מזלו) לשפאעמר, גנים לג'נין, בתראה לברטעה, אשדוד לאיסדוד, טור כרם (הר כרמים) לטול כרם וירדן לאורדון - שמות חסרי משמעות לשונית בערבית.

עם אשר אינו מכיר את עברו - ההווה שלו דל ועתידו לוט, אמר יגאל אלון. כשאחמד טיבי התריס בפני הנשיא ריבלין כי ערביי ארץ ישראל הם אדוני הארץ כתושביה הילידים היה על הנשיא להשיב לו כהלכה, כמאמר חכמינו: דע מה שתשיב לאפיקורוס.

כיום, חזרו היקבים והכרמים להרי השומרון, ובט"ו בשבט יינטעו עוד ועוד גפנים. הצהרת מזכיר המדינה האמריקני פומפאו בדבר חוקיות ההתיישבות היהודית ביהודה ושומרון,

ותכנית הנשיא טראמפ המבוססת על עיקרון זה, מהוות לפיכך הזדמנות ייחודית להחלת ריבונות על כלל ההתיישבות באזור ובכלל זה היישובים היהודיים בצפון השומרון, במבואות נחל נרבתה וסביבותיו.

** ד"ר יחיאל שבי הוא חוקר במרכז בגין סאדאת ומרצה למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן.*